

VENECUĒLA

GAJĀNA
SURINAMA

FRANČU
GVIĀNA

KOLUMBIJA

EKVADORA

BRAZĪLIJA

PERU

BOLĪVIJA

PARAGVAJA

ČĪLE

ARGEN

Saturs

J. Kursīte. Brīnumzemes meklējumos: Brazīlija	8
Kā dzima un īstenojās pētniecības ideja	18
Latviešu migrācijas vēsture	22
Dzimtas saknes Brazīlijā	25
Pirmais ceļojums	28
“Izredzētā zeme” – vilinājums un realitāte 20. gadsimta sākumā	33
Ieskats Brazīlijas vēsturē	33
Pirmais izceļošanas vilnis 19. gadsimta beigās	35
Otrais izceļošanas vilnis 20. gadsimta sākumā	39
Baptisms un trešais izceļošanas vilnis 20. gadsimta divdesmitajos gados	42
Skarbā realitāte	48
Kolonijas garīgā un saimnieciskā izaugsme: hronoloģisks pārskats	59
Ģimene – Vārpas sabiedrības pamatvērtība	77
Latvieši un izglītība	87
Skolas Vārpas kolonijā	94
Vārpas skolotāji	101
Reliģiskās un sabiedriskās aktivitātes Vārpā	108
Svētdienas skolu darbs	111
Jauniešu aktivitātes	116
Mākslinieciskās izpausmes reliģiskajā dzīvē	120
Ziedoņumi un to loma sabiedrības audzināšanā	127
Jaunās latviešu paaudzes aktivitātes Brazīlijas baptistu sabiedrībā	129

Latvieši – misionāri	134
Misionāru kustības izveidošanās Vārpas kolonijā	134
Sertona misijas darba izaugsme	141
Misionāri – personības	147
Rinkona misija Bolīvijā	152
Skola Rinkonā	159
Latviešu saimnieciskā un profesionālā darbība	163
Tradicionālās un netradicionālās lauksaimniecības nozares kolonijā	164
Latvieši – tehnisko jomu speciālisti	171
Cilvēks leģenda – Verners Grīnbergs (1910–2006)	175
Laikmeta liecības fotoattēlos un to autori	177
Margo Andersone (1900–1982) un medicīna Vārpā	179
Brazīlijas latvieši 21. gadsimtā	181
Attēlu stāsts	189
A. Peterlēvics. Atskats uz latviešiem Brazīlijā	198
Pielikumi	199
Latviešu izglītības darbinieki Brazīlijā	199
Autores publikācijas par latviešiem Brazīlijā	211
Ekspedīcijās iegūtie foto materiāli izstādēs	211
Skolotājas Marijas Mellebergas izmantotā mācību literatūra	212
Vārpiešu literārā jaunrade	213
Latvieši Vārpā 2011. gadā	217
Bibliogrāfija	219

Janīna Kursīte

Brīnumzemes meklējumos: Brazīlija

Par Vārpas koloniju un grāmatas autori. Vārpas ciems jeb kolonija, kas atrodas Sanpaulu štatā, Brazīlijā, ir izceļojušo latviešu dibināts 1922. gadā. 20. gadsimta piecdesmito gadu beigās Brazīlijā dzīvoja apmēram 5000 latviešu, no tiem ap 1300 tieši Vārpā. Lielākā daļa no Brazīlijas latviešiem bija baptisti (Tamuža, 2011, 227). Arī Vārpā dominējošā konfesija bija baptisti. Bez Centra draudzes Vārpas apkaimē darbojās vēl četras baptistu draudzes:

“Vārpā vēl bija otra latviešu baptistu draudze, tad arī brazīliešu baptistu draudze, krievu baptistu draudze un arī viena vasarsvētku draudze (..) Visās draudzēs tomēr latvieši ieņēma vadošas vietas, pat krievu un brazīliešu draudzē mācītāji bija latvieši. Ne par velti Vārpa taču bija latviešu organizēta un dibināta vieta.” (Arājs, 2000, 23)

Vārpas ciems nav pazudis no Brazīlijas kartes arī mūsdienās, lai gan iedzīvotāju skaits tajā ir neliels, vairums (tostarp latviešu pēcteču) runā portugāļu valodā. Taču Vārpas (plašāk – Brazīlijas latviešu) fenomens ir gana saistošs un nozīmīgs Latvijai un latviešiem arī mūsdienās. Tas ļauj miniatūrā paraudzīties uz latviešu izceļošanu gadsimtu gaitā, smago cīņu par izdzīvošanu jaunajās mītnes zemēs, ar laiku iegūtu materiālo labklājību, pārtautošanos, bet arī pamanīt nelielās saliņas, kurās latviskums par spīti visam ir saglabāts.

Grāmatas autorei Norai Vilmanei interese par latviešiem Brazīlijā radusies jau 1987. gadā, kad viņa ciemojusies pie radiem. Pēc apciemojuma sekojušas vairākas izpētes ekspedīcijas uz šo zemi. N. Vilmane Liepājas Universitātē ir ieguvusi pedagoģijas maģistra grādu (2001. g.) par darbu “Emigrācijas kustība uz Brazīliju. Skola latviešu kolonijā Vārpa 1922.–1999. gadā”. Viņas grāmata tapusi kā izvērstis papildinājums maģistra darbā aizsāktajai tēmai. N. Vilmanes grāmatā atrodams galvenokārt Vārpas kolonijas, bet arī citviet Brazīlijā mītošo latviešu un viņu dzīves, arī izglītības apstākļu apraksts, kā arī gan Brazīlijas ekspedīcijās uzņemtie fotoattēli, gan foto no privātpersonu arhīviem. Izmantoti arī Brazīlijas latvietes Millijas Tupeses gadu gaitā savāktie materiāli par latviešu iecelšanu Brazīlijā, kā arī atsauces uz viņas 1988. gadā publicēto grāmatu “Da aurora ao crepusculo” (“No rītausmas līdz saulrietam”). M. Tupeses saistošā biogrāfija sniegta N. Vilmanes grāmatas nodaļā “‘Izredzētā zeme’ – vilinājums un realitāte 20. gadsimta sākumā”.

Pētījumi par Brazīlijas latviešiem. Brazīliju kā izceļojušo latviešu mītnes zemi 20./21. gadsimta mijā pētījusi ne tikai Nora Vilmane. Šī zeme piesaistījusi arī vēsturnieci Brigitu Tamužu, kura 1999. un 2001. gadā to apmeklēja kopā ar grāmatas autori Noru Vilmani, bet 2009., 2011. un 2013. kopā ar Mariannu Auliciemu, pārstāvēdamas muzeju un pētniecības centru “Latvieši pasaulē” (Tamuža, 2002; Tamuža, 2011). Uzņemta dokumentālā filma “Vārpa – apsoltā zeme” (2017. g., Brigitas Tamužas un Mariannas Auliciemas scenārijs, režisors Bruno Aščuks). Divus gadus agrāk (2015. g.) Latvijas Televīzijā skatītājiem tika piedāvāts raidījumu cikls “Būt latvietim. Brazīlija” (autori Ilze Jakovļeva, Egils Zariņš,

šīs vēstures lappuses ir kā pārsteigums, vai arī informācija ir gauži minimāla, izkropļota. Otrais pasaules karš un sekojošā padomju okupācija ar tai raksturīgo spēcīgo antirelīģisko ideoloģiju centās izsvītrot šo posmu no Latvijas vēstures – līdzīgi kā daudzus pirmspadomju laika latviešu inteliģences darbiniekus, viņu veiksmīgos radošās darbības apliecinājumus un sasniegumus.

Dzimtas saknes Brazīlijā

Lai secīgi atainotu manas pētnieciskās intereses par Brazīliju veidošanos, vēlreiz jāatgriežas pie ievada daļā pieminētā privātā brauciena pie nekad neredzētajiem radiem – mātes brāļa Jaņa Freiberga un viņa ģimenes Urubisijā (*Urubici*) un Floriānopolisā (*Florianópolis*) Santakatarinas (*Santa Catarina*) pavalstī. Toreiz šis ceļojums bija nereāla, vārdos neizteikta sapņa neticams piepildījums, kas vēlāk izvērtās par liela, ceļa mērķa ierosinātāju.

Janis Freibergs (1904–1999) piedzima ļoti trūcīgā, bet uzņēmīgā un strādīgā sīkzemiņu ģimenē Ziemeļpē. Agrā jaunībā smagajos lauku darbos iegūtais plaušu iekaisums un arī interese mudināja vairāk nodoties tehniskām lietām. Skolu gan Janis paguva apmeklēt tikai vienu (!) gadu, jo tālāku skološanos izjauca Pirmais pasaules karš. Taču izglītības trūkums netraucēja lolot lielus sapņus. Un tie sāka īstenoties 1921. (vai 1922.) gadā, kad Janis ar tēva doto ceļamaizi – par pārdoto bullēnu saņemto naudu – pārcēlās uz dzīvi Rīgā. Sākās Jaņa ceļš pasaulē: sākumā darbs mehāniskajās darbnīcās Rīgā, dienests Latvijas armijā (1. att.), tad piedalīšanās konkursā uz rasētāja vietu prestižajā Ieroču arsenālā. Neskatoties uz izglītības trūkumu, no vairākiem pretendentiem vadība izvēlējusies tehniski atjautīgo lauku puisi. Darbs gājis no rokas.

Taupīgi dzīvojot, lombarda bankā pat iekrājusies naudiņa. Bet dažreiz gadās, ka bankas bankrotē: Janis pārāk vēlu izlēmis paklausīt sava laba paziņas židiņa padomam steidzīgi visu naudu izņemt, un... naudas vairs nebija. Sarūgtināts par zaudējumu, Janis izlēma krāt citas vērtības – sapelnīt ceļanaudu, lai dotos “paskatīties pasauli”. Arī nopelnīt. Sākotnēji izvēlējās Kanādu, bet tur iebrucējiem bijuši stingri noteikumi – ieceļotājiem vīriešiem atļauts strādāt tikai par laukstrādniekiem fermās. Jani šāda iespēja neapmierināja, un viņš nopirka biļeti līdz vilinošajai Riodežaneiro (*Rio de Janeiro*) Brazīlijā. 20. gadsimta divdesmitajos gados Brazīlijas vārds bija visiem mutē – gan tiem baptistiem, kas sajūsmināti aizbrauca uz *izredzēto zemi*, gan tiem, kas nosodīja aizbraucējus un palika Latvijā.

Tā Janis aizbrauca paskatīties pasauli. Atteicās braukt ar tvaikoni no Liepājas, bet izvēlējās labāk ceļot ar vilcienu cauri visai Eiropai līdz Lisabonai Portugālē, “lai redzētu arī kaut ko no Vecās Eiropas”! Un ceļā patiešām redzēja daudz, un pat 83 gadu vecumā vēl atcerējās braucieni visos sikumos – pat lieso brokastu ēdienkarti kādā Vācijas dzelzceļa stacijā! Un piedzīvojumu Lisabonā, kad trijātā ar draugu un kādu Stelpes kundzi no Rīgas gribējuši paklausīties portugāļu valodas skanējumu un nogaršot vietējo vīnu. Krodziņā aizkavējušies, tad, ostā meklēdami savu kuģi, vēl pamaldījušies, un, lai paspētu uz kuģi, pēdējo

ceļa posmu abi pavadoni Stelpes kundzi nešus nesuši, jo viņai, lūk, skriet traucējušas augstpapēžu kurpes! Jūrnieki skrejošo trijotni pamanījuši pēdējā mirklī, viņu dēļ nācies trupu nolaist vēlreiz, bet tad nu lamājušies arī – savā valodā, protams! Bet Stelpes kundzei uz kuģa bija palikuši divi bērni...

Brazīlijā Janis satika latviešus, apmeklēja arī lielāko latviešu koloniju Vārpa, taču turienes dzīve, balstīta stingros reliģiskos uzskatos, viņu nevilināja, un tāpēc ceļoja tālāk. Zirga mugurā ieradās vienā no senākajām latviešu emigrantu apmešanās vietām – Urubisiņā – tolaik nelielā, mazapdzīvotā vietā kalnu ieplakā Santakatarīnas pavalstī. Apkārt kalni, pīniju koki kā milzīgi diļļu ziedi stiepās debesīs, mežos medījami zvēri pilnām – kas var būt vēl labāks piedzīvojumu kāram latviešu jauneklīm (3. att.)!

Taču ar laiku atradās arī kas labāks – skaistā Anna no kādas senāk ieceļojušas latviešu ģimenes. Annas tēvam piederēja neliela, primitīva auto labošanas darbnīca, kur atradās darbs arī Janim. Tolaik kalnos notika vērienīga mežu izciršana, jo pīniju koksne ir ļoti vērtīga: kokus izveda ar lielām, jaudīgām mašīnām, kuras bieži bijis jālabo – darba pietika. Un kur tad vēl nelegālā nodarbošanās – ieroču remonts, jo brazīlieši daudzas savas dzīves emocionālās problēmas pat mūsu dienās risina ar ieroču palīdzību (protams, par to skaļi nerunā) (2. att.)!

Tā Janis svešajā, eksotiskajā zemē tika pie skaistas, čaklas un piemīlīgas sievas ar necilu mājiņu, sakņu dārziņu un plašām ganībām purā (4., 5. att.). Bet Annas vecāki dabūja gudru, ļoti satīcīgu un kārtīgu znotu.

1. att. Janis Freibergs 2. rindā labajā pusē

Vārpas saimniecisko, sabiedrisko un garīgo aktivitāšu hronoloģija

1922. gada 2. novembris

- ✓ Pirmā lielākā latviešu emigrantu grupa sasniedz paredzēto kolonijas vietu džungļos pie Zivjupes (*rio Peixe*).
- ✓ Daļa kolonijas iedzīvotāju (ap 250 cilvēku) dodas peļņas darbos uz kafijas plantācijām.

15. attēlā redzama vieta, kur kaltē kafiju, kad tā pārvesta no lauka. Priekšplānā lielā kaudze – pārvesta no lauka un izmazgāta. Tālumā labā pusē trīs kaudzes – gatavā kafija, kuru tai pašā dienā vedīs uz skārņiem. Labā pusē baltā ēka – fazendas pārvaldnieka māja. Kreisā pusē mājas gals – kafijas šķūnis. Pa vidu (garais jumts) – kafijas tīrāmās mašīnas. Baltais jumtiņš starp abām pēdējām gatavām kaudzēm – motors, kas dzen mašīnas. Bilde vidū mājas gals (virs motoriem) – gaters, kukurūzas sudmalas, kalēja smēde. Kreisā pusē moliņš – vieta, kur mazgā kafiju, lai smiltis nogrimst dibenā, bet kafija turas pa virsu. Tad to nolaiž pie priekšplānā redzamās kaudzes. Aizmugurē pa labi kalnā kafijas lauki. (Milbergs, 1926, 19)

15. att. Latvieši darbā kafijas plantācijā

